

„ISTRA“ IZLAZI JEDAMPUT
MJESEČNO. — UREDNIŠTVO I
UPRAVA NALAZE SE U
BOŠKOVIĆEVOJ ULICI BR. 20
PRIZEMNO LIJEVO
TELEFON BR. 5931

ISTRA

GLASILO ISTRANA U JUGOSLAVIJI

„Kad je pala crna tama
Njena j' duša pošla s nama“ (R. Katalinić-Jeretov.)

PRETPLATA: ZA CIJELU GO-
DINU 24 DIN — ZA POL GO-
DINE 12 DIN — ZA INOZEM-
STVO DVOSTRUKO. — ZA
AMERIKU 1 DOL. NA GODINU.
OGLASI SE RAČUNAJU
PO CIJENIKU.

GOD. II.

ZAGREB, DNE 23. TRAVNJA 1930.

BROJ 4.

Postavimo naš rad na drugu bazu.

Ne prode, takorekuć, jedan dan, a da se ne bi oglasio u našem uredništvu, u društvu »Istra« kod »Jugoslavenske Matice« ili kod pojedinih naših vidjenih ljudi koji naš brat iz Istre. I svaki traži kruha, rada i ma kakvog zaposlenja.

Sami siromasi, mi mu, na žalost, ne možemo pomoći. Sve što možemo učiniti je, da mu damo pedeset ili sto dinara, da mu napišemo po koju preporuku ili mu izdamo uvjerenje, da nam je poznat i da je naš čovjek, i to je sve. Iza toga prepušten je sam sebi, da si sam potraži kruha.

Ali mi time nijesmo učinili ništa, ili vrlo, vrlo malo. Jer što će se dogoditi s tim jadnikom. Za dva će dana potrošiti onih par dinara, a zatim će lunjati gradom nekoliko mjeseci, tražeći zarade, napatiti se i namučiti svakojako, dok se konačno nakon što je obišao stotinu pragova i ponizio se pred svim i svakim, ne će naći u zagušljivoj kakvoj tvornici, izrabljivao do kosti, gubeći život i zdravlje za pišivih par dinara dnevno.

Patriotski kulturno-prosvjetni i karitativno-humanitarni rad, koji razvijaju naša emigrantska društva i ogranci Matice, lijep je i vrijedan svake hvale. Lijepe su geste sve one intervencije, ono sastavljanje molbi, ono podijeljivanje malih potpora i zajmova, liječenje siromašnih članova i t. d.

Ali sve je to kaplja vode u moru potreba. Sve je to malo, vrlo, vrlo malo. Sav taj rad treba postaviti na druge temelje.

Naš čovjek nije dijete grada, nije proleter. On je dijete sela, sin zemlje, on čezne za svojom kućicom, svojom slobodicom, majkom prirodom. U gradu umire, gubi se i propada. Grad ga ruši i uništava mu zdravlje i život. Njega treba dati van iz grada, u selo.

Sav naš rad valja dakle upraviti tim smjerom. Iz dosadašnjeg iskustva i pišama, koja mi stizavaju razabirem, da su najzadovoljniji oni naši ljudi, koji su se smjestili negdje na selu, osnovali svoj novi dom, okupili obitelji i sjedinjenim silama prevrću majku zemlju. Nema kod njih ni natruhe kakvog nezadovoljstva s društvenim poretkom, nema nikakvih internacionalnih radni

čkih fraza i parola. Oni ne strepe pred budućnošću, ne boje se besposlice i pomanjkanje kruha. Ne tjeraju ni klasnu ni rasnu politiku. Jedina je njihova želja čuti nešto o staroj domovini, o nekadašnjim znancima, svi su oni ostali čisti i nepokvareni, onakvi, kakove su ih oci naši i vode narodni odgojili. Više nego ijedan od nas oni vole Istru, više nego ijedan od nas oni na nju misle, jer im svijetlu njenu sliku nije profanirao grad, njegova buka, vreva, lov za kruhom i užitecima.

Valja stoga skupiti sve snage, da se našega čovjeka povрати majci zemlji, koja ga je rodila. Provesti valja opsežnu jednu organizaciju za smještanje našeg čovjeka na selo. Koliko li je plodne i bogate zemlje u Slavoniji, Srijemu, Vojvodini i južnoj Srbiji, koja čeka marne ruke! Pola bi se naše Istre moglo na njoj prehraniti. Zašto se nebi na tu zemlju naselilo sve one naše vrijedne, a siromašne ljude, koji bi tu radeći na svome, našli životnog veselja i zadovoljstva, stoput većeg nego li u smradnim gradskim fabrikama, stanujući po kojekakvim trošnim i vlažnim barakama, podrumima ili tavanima?

Nijesam potpunoma dobro upućen u dijeljenje zemlje sa strane agrarne reforme, no znam da je priličan broj naših dobio zemlju u raznim krajevima države, obrađuje ju i zadovoljan je. Neki od naših, koji se skloniše na Kosovu, prilično su već imućni, kako mi pišu. Drugi iz Slavonije imaju, kako kažu, izgleda, da će to također vremenom postati. Naš čovjek nije lijen. On zna cijeniti zemlju, ta dolje ju je u pustoš našoj Istri mnogi rukama zgrtao, kao da je suho zlato. Ovdje će od svoje zemljice napraviti pravi raj zemaljski.

Ako se dakle, od agrarne reforme može jošte ishoditi zemlje, bez obzira na to, je li to u Južnoj Srbiji ili Medumurju, zašto se ne bi oni od naših vidjenih ljudi, koji to mogu, pobrinuli, da do te zemlje naš čovjek dođe.

Valjalo bi tek nastojati, da se u je-dnom kraju ne naseli samo jednoga čovjeka, nego po više naših obitelji zajedno, da ostanu kompaktni, jer samo će nam tako ostati sačuvani. Te bi nam naše kolonije bile najjača uporišta i ne samo moralno, već i materijalno

zalede u radu za dobrobit naše Istre. Gradski čovjek, proletarizovani seljak, nije nikakav faktor s kojim se može računati. Beskućnik i takorekuć uvijek na ulici, kadgod se gospodar prohtije, on nam je samo na teret!

Ako pak od agrarne reforme nema više zemlje, ja idem dalje. Zar nema u čitavoj Jugoslaviji od šezdeset hiljada Istrana njih hiljadu, dvije, koji bi mogli kupiti po jednu ili više dionica od hiljadu dinara svaka, pa ustrojiti drugu »Istarsku posujilnicu«, koja bi si postavila za zadaću kupovati pojedine komplekse zemljišta i na njih naseljavati naše siromašne prognanike. Zemlja bi bila vlasništvo posujilnice kroz, recimo, deset godina, a za to vrijeme bi je naši seljaci mogli otplatiti i postati svoji neovisni gospodari.

Ne bi li zar bilo tisućput bolje našem prognanom kmetu, kad dode amo reći: »Sin si zemlje! Tamo si jednu ostavio! Neka se odmara! Doći će vrijeme, kad će ti je obrađivati sin ili unuk, koji će se odgojiš li ga tako, veselo vratiti na zemlju otaca. A tebi daje evo slobodna majka domovina drugu zemlju. Obraduj je i ljubi, kao što si obrađivao i ljubio onu svojih otaca!« — nego li pustiti ga ovako da prosjači od društva do društva od pojedinca do pojedinca, tražeći potporu od stotinjak dinara, dok nađe kakvo jadno zaposlenje, u kom će se uskoro proletarizovati i propasti. A onako bi barem imao rada i kruha.

Kako bi se lijepo dale urediti pojedine kolonije, recimo, jedna sastavljena od Roveraca, druga od Žminjaca i Kanfanaraca, pa Vlaha iz zapadne Istre, Šavrina i Buzečana i Čića i t. d. Svaka bi kolonija, ako je samo malo jača, mogla imati svoju školu, svog učitelja Istrana, a po neke i župu sa župnikom Istraninom.

Čemu dopuštati da tisuće i tisuće naših ljudi seli iz Istre u Argentinu, Brazilu i drugud po Amerikama, da tamo obrađuje poput crnačkog roba zemlju farmera, krči prašume i pogiba od bolesti, kad bi mogao ovdje u slobodnoj svojoj domovini, imati svoju zemlju i stvoriti svoje istarske oaze, koje bi bile kraj njegove marljivosti i radinosti nalik na dijelke raja zemaljskog. Treba li njemu bolje i ljepše Amerike od ove?

Ernest Radetić.

Povijest stare Istre*

U davno — pradačno vrijeme, dok su se na mjestima, kuda se danas prostiru rodni vinogradi, lijepo izorane njive i zelene livade, širile guste, neprohodne šume — živjeli su i prastanovnici naše ubave Istre drukčijim životom. Njihova skloništa ne bijahu pitoma sela s bijelim kućicama, već brojne špilje i podzemne jame, kojima ona obiluje. U te su se špilje zaklanjali ljudi pred vremen- skim nepogodama i pred glavnim svojim neprijateljem: divljom zvje- radi, koje je također bilo u Istri u velikom broju.

U tim špiljama nailazimo još i danas na ostatke prvog obitavaoca tih krajeva: na kameno oruđe, ostatke oglodanih kostiju i garišta vatra, oko kojih se prije tisuća i tisuća go- dina grijao čovjek, čija je noga ga- zila onu istu zemlju, koju su kasnije oči naši u znoju svog lica preoravali i po kojoj smo se i mi kao djeca na- ganjali. Ti su prastanovnici Istre naše bili snažni, ogromni i jaki, što su i morali biti, ako su htjeli, da se tako rekuć goloruki suprotstave div- ljoj zvjeradi, koja je na njih na sva- kom koraku vrebala.

Novigradski biskup Tommasini spominje u svom historijsko-geograf- skom opisu Istre, pisanom godine 1646., da je u selu Branenci pod Mo- tovnom iskopano tijelo jednog tak- vog pračovjeka. Dimenzije su njego- ve bile upravo nenaravno velike i dokazivale su, da je tadanji obitava- lac Istre bio takova ljudskara, da se je mirne duše mogao goloruk uhva- titi u koštac sa strašnim medvjedom, koji se je u to doba skitao po istar- skim prašumama. To nam tijelo na žalost nije sačuvano, jer se je nepaž- njom onih, koji ga iskapahu raspalo u prah. — Veliki istarski pjesnik V'ladimir Nazor sigurno je, zamišlja- juć svog Velog Jožu iz sela Branen- ci, imao pred očima jednoga od ova- kih junaka.

Iz pričanja se Tommasinieva ra- zabire da je nekoliko godina prije toga iskopano truplo drugog jednog giganta i u obližnjem selu Pijemontu.

U krajevima močvarnim i kraj je- zera i voda, osiguravao se čovjek ta- ko, da bi usred vode nabadao u mulj kolee i na njima si napravio skrovi- šte nalik na ptičje gnijezdo. Zašti- ćen od svakog nenadanog napada ja ni od koga uznemirivan, ležao bi na lišću u svom brlogu, pokriven gra- njem koje bi nametao nad ležaj i od- marao se. Ostatci takovih gnijezda nađeni su na mnogo mjesta na čepić- skom jezeru.

Čovjek je u to vrijeme živio od lova. Ogromna toljaga, kamena sje- kira i kameni nož, bijahu mu jedino oružje, kojom se branio od neprija- telja i tamanio zvjerad, kojom se

hranio. No, što se većma duševno raz- vijao, to je jasnije dolazio do spozna- znaje, da je mnogo bolje i pametnije, da si on životinje, kojima se hrani drži stalno u pripremi, a ne da ih istom ide loviti kad ogladni, jer je sigurno ne jednom iskusio, da je lov nesiguran zanat iza kojeg može često ostati nenasićen. Na taj se način stao baviti stočarstvom, pasući i ga- jeći prve domaće životinje, sprema- juć ih u zaklonjene torove, da mu ih divlja zvjerad ne ugrabi i rastrga. Uz svoju je stoku uredio i sebi sklo- nište, da bude tako uvijek u blizini i spreman, ako bi mu slučajno na blago navalio vuk ili medvjed ili možda i drug njegov čovjek iz dru- ge špilje, koji se jamačno tada nije još držao sedme zapovijedi: ne ukradi!

Po prirodnoj je pronicavosti pro- našao, da su mu povišena, nepristu- pačna mjesta najsigurnije zakloniš- te, pa bi svoj nastan redovito uredio na glavici strmog kakovog brežuljka. Oko glavice bi u okruhu naslagao ogromnu masu kamenja, preko koje je neprijatelju bilo nemoguće prova- lit. Na taj se je način njegov život stao središati i on bi se ustalio na jednom mjestu imajuć svoj dom i svoje ognjište, koje je bilo to ugod- nije i to toplije, što ga je podigao vlastitim svojim žuljevima i u znoju svog vlastitog lica.

Ostatka takovih pračovjekovih nastamba naša je Istra prepuna. Na- rod ih naš nazivlje gomilama, gradi- nama, gračišćima, gromačama, gra- decima i t. d. — Poznati istarski povjesničar, potalijančeni Čić, Dr. Pietro Kandler nabrojio ih je nekih sedam stotina, što je znak, da je već u prahistorijskim vremenima Istra bila dosta gusto naseljena.

Na svakom iole prikladnijem bre- žuljku istarskom moglo bi se naći ostatke takvih nastamba. Te su gra- dine podignute, kako spomenusmo, na glavicama teško pristupačnih, str- mih brežuljaka, u obliku kružnice. Ogromne kamene gromade u prilično širokom krugu, stvarale bi vanjski zid, unutar kojega bi noću i u slučaju opasnosti zatjerao blago i navalio na ulaz ogroman kamen. Usred tog velikog kruga sazida bi drugi už i ne manje visok, u koji bi se zaklonio sam sa članovima obitelji, napose ženskim, nad kojima je ljubomorno bdio, da mu ih ne otme drugi čovjek.

Da su ti naši stari, poludivlji praoci, uza svu svoju primitivnost bili ipak praktični, svjedoči nam naj- bolje to, da su mnogo tisuća godina kasnije, nasljednici njihovi, civilizirani ljudi, gradili svoje tvrdave upra- vo na tim mjestima ili u neposred- noj njihovoj blizini, jer su došli do zaključka, da su baš ti položaji naj- sretnije izabrani i za obranu od ne- prijatelja najpodesniji.

Kad se čovjek popne na koju od ovakovih gradina, ukazat će mu se pred očima niz istih ovakovih utvr- da po obližnjim brežuljcima, a pođe li dalje i popne se na drugi ugledat

će u daljini novi red takvih gomila, što dokazuje, da je čovjek oduvijek bio društveno biće i da je već tada, čuvajući ljubomorno svoje, živio ipak u nekoj mučkoj zajednici s ostalim svojim suplemenicima.

Stariji su istraživači bili mnije- nja, da te gromače nijesu bile na- stambe prahistorijskog čovjeka, već da su to bile utvrde, koje su podigli Rimljani nakon što su u krvavom po- kolju potukli Istrane, u obranu svo- jih vojničkih puteva, koji su svu Istru isprekrižali, a tekli su uvijek dolinama i uvalama ispod tih utvrde- nih brežuljaka. Do toga su zaključka došli na temelju ostataka rimskoga oružja i novca, koje se ne rijetko unutar zidina našlo. Na stvari je bilo zapravo to, da su Rimljani, kao dobri vojnici, ubrzo uočili strategij- sku važnost tih povišenih točaka i smjestili se u te već spremljene utvr- de. Potanjim i savjesnim istraživa- njima naišlo se na ostatke pračovje- ka i primitivno njegovo oružje, što je bio najbolji dokaz, da je prije rimskog mača stražila na tim glavi- cama kamena sjekira. Svravnjujući osim toga rimski način gradnje utvr- da sa žbukanim zidovima i naslaga- ma ove gromade netesanog kamena ubrzo se ustanovilo, da je ove utvr- de stvorio čovjek mnogo primitivniji, ali vanredne snage. Da je pak už i unutarnji krug služio za sklonište čovjeku, a široki vanjski krug za nje- govu stoku, utvrđeno je time, što je kopanjem pronađeno u prvom oko garišta mnogo kostiju davno prije naše ere izumrlih životinja, a u dru- gom debela naslaga životinjskog gjubreta.

Istra je dakle već u prahistorijsko doba bila dosta gusto naseljena, što je sasvim razumljivo, kad se uvaži, da joj je podneblje neobično blago, da je obilovala šumama prepunim najraznovrsnije divljači i izvanred- nim pašnjacima, a uz obalu veoma bogata ribom. Čovjek se je dakle u njoj osjećao veoma dobro.

Prolazila su stoljeća, čovjek je svoju obranu usavršavao, sigurnije se kretao, množio se i lagano se kul- tivirao. Stao je obrađivati zemlju i voljeti grudu, koja ga je hranila. Srašten tako rekuć uz zemlju od ko- je je živio, imajući ureden dom, pre- stao je klatariti se s blagom u po- trazi za boljom pašom i boljim loviš- tima, skupljao se u zajednice i stva- rao naselja. Stečena iskustva preda- vao je novim naraštajima i brzim ko- racima napredovao u kulturi, u kojoj se na nekim mjestima vinuo do vr- hunca.

Čovjek, koji je u tim ponešto već kulturnijim vremenima nastavao Istru, ne zna se kojoj je grani roda ljudskoga pripadao. Bog zna otkale ga je amo zanjela sudbina, koji li ga je vjetar donio. Da li se je poludiv- lji onaj prastanovnik Istre tijekom stoljeća sam od sebe civilizirao ili je na njega navalio od druguda drugi koji kulturni narod i zatro ga a sam zagospodovao zemljom, nije utvrde-

* Prvo poglavlje knjige »Istra je naša i Božja«, koja će uskoro u tisak, a iz koje ćemo prije toga donijeti još po koji odlomak.

no. Kojega je porijetla prvobitni, divlji još i surovi pastirski narod bio, ne zna se. Predmnijeva se, da je bio jedan od ogranaka prastarih keltskih plemena, koja su negdje oko godine 2000 prije Krista za vrijeme velikih keltskih seoba napučila i našu Istru. Broj je njihov bio znatan i oni su zaposjeli sve Alpe, velik dio Italije, Francusku, Španjolsku i Britaniju. Gdje je bila njihova kolijevka nije utvrđeno.

Nekoliko stoljeća kasnije došao je sa istoka u Istru novi narod Tračana, Greima srodnih, koji su se već — bog bi znao u koja vremena — naselili na jednom dijelu Balkana. Istočnu obalu Jadrana, a kasnije i istočnu Istru te gorovite predjele oko Snježnika zaposjelo je drugi jedan balkanski narod — Iliri, o kojima se također ne zna, kada su i odakle naselili te krajeve.

Upoće je nemoguće niti približno ustanoviti vrijeme kada se je koji narod doselio, kojim su redom te seobe tekle, tko je bio kulturniji, a tko divljiji. Zna se ipak, da su Tračani bili na prilično visokom stepenu kulture, jer su već oko 1200. godine prije Krista imali svoje pjesnike Lina i Orfeja, o kojima srodni im Grei, kažu, da su oči i njih ve kulture.

O seobama tih Tračana, koji su u Istru došli po svoj prilici iz današnje Dobrudže na Crnom moru, priča nam stara grčka mitologija. To su bili stari Histri, tračko pleme sa ušća Dunava — tadašnjeg Histra, koje se je na svojim laganim lađama uputilo uz Dunav pa Savom do današnje Ljubljane, a onda preko julijskih Alpi na Jadran. Grčka je pjesnička fantazija tu seobu zaodjela romantičnom pričom o zlatnom runu, Argonautima Jazonu i Medeji. — Prema priči pobjegla je s grčkim Argonautima, koji su tražili zlatno runo i Aetova kćerka Medeja. Stari je Aet poslao za njima veliku potjeru, koja je zaplovila uz Dunav i Savu a došav do Alpi prenesla je lađe na ledima sve do jadranskih obala. Bjegunicu i Argonaute potjera nije stigla, a bojeći se srdžbe staroga svog kralja nije se usudila vratiti praznih ruku i tako se ustalila na obalama istarskim i osnovala grad Pulu.

Ta priča, ma kako fantastičnom izgledala sadrži u sebi jednu istinu: da se je prije toliko tisuća godina doselilo sa obala Crnoga mora tračko jedno pleme u Istru i nadjelo joj ime svoje stare domovine, koje joj je ime ostalo do dana današnjega. Ravnajući se po grčkom pričanju ta se seoba odigrala za vladanja perzijskog kralja Darija Hidaska, odnosno za vrijeme Miltiadove vladavine u Grčkoj t. j. oko godine 500 pr. Kr. Histri su, buduć mnogo kulturniji, ubrzo zavladali keltskim starosjediocima, a kako su uz to bili izvršni pomorci zaposjeli su u glavnom obalu i trgivali ploveći morima.

Ernest Radetić.

U selu . . .

Bilo je to pred tridesetak godina. Novembar. Jutro hladno i kišovito. Nad Pazinom sterala se gusta magla. Aleja pred pazinskim kolodvorom jedva se razabirala. Kestenji goli i tužni, a cesta posuta žutim i suhim lišćem. Zvižduk željeznice i monotono otegnuto ponavljanje konduktera: »Mitterburg — Pisino« upozoriše me, da sam na kolodvoru. Izadoh iz kupačepeja zlovoljan i razdrhtan. Na kolodvoru mnoštvo ljudi. Trče od vagona do vagona i prozivlju pojedina imena. Izlaze seljaci. Vode ih gospoda; u svakom vagonu po jedan dva. Rukuju se sa onima na kolodvoru, šapuću, govore tiho i smiju se. Ne osvrćem se. Kondukter mi razložio razlog one gužve u željeznici i rano napijanje rakijom i vinom. Izbori! Požalih, što sam odabrao baš ovaj dan za posjet mom rodaku u Bermu. Nezgodno je, a može biti i opasno. Sve vrije i gleda na svakog pojedinca, približuje mu se, nagovara ga i stvara si sud o pristalici i protivniku. Rano je još. Kroz tamu i maglu jedva se razabire cesta, koja vodi u grad. Do Berma su tri četvrti sata hoda. Put je nesiguran, a kod one šumice ispod sela može biti i opasan. Tko me pozna?...

U gradu tu i tamo po koje slabo svijetlo. Samo na dnu ulice rasvijetljeni su jače veliki prozori. Kavana. Udoh, da se sklonim dok razdani. Prilazi k meni neka mršava, visoka i blijeda djevojka:

— Comandava?

— Molim bijelu kavu!

Ona me promjeri i udalji se namigujući nešto četvorici mladih ljudi, koji su sjedili za stolom u uglu. Jedan ustane i pride k njoj. Razgovarali su nešto tiho. Mladić me pogleda i sjedne opet do svojih drugova, koji su odložili igraće karte i čekali na njega. Razumio sam što se sprema i bio bih najvolio otići bez kave... Pusto novembarsko jutro puno magle i — elektriciteta!...

Meduza mi primakne kavu i zatraži da odmah platim. Neobično. Platih, ispih naglo kavu, navukoh kaput i izidoh.

Na maloj uzbrdici, što vijugasto zaokreće povrh »Pazinske jame« opazih, da me prate ona četvorica iz kavana. Nešto mi dobacuju. Ne čujem dobro. Moj me korak zaglušuje, a srce mi kuca neobično jako. Sam sam!... Preda mnom još uvijek gusta magla. Ne okrećući se više stigoh do borove šumice. Šumica jutarnjih aveti, tiha i tajanstvena! Svako stablo krije u sebi neku zagonetku. Naravna obrambena tačka napadanih i proganjanih. Prolazim i dršćem. Bojim se svog kaputa i rukavica... Na vrhu još stoje ona četvorica iz kavana. Dovikuju mi nešto. Ne smiju dalje. Šumica je međa, a u njoj svaka iglica oštra trn bodljikave žice... Bilo je tu okršaja i — krvi... Znaju to oni!...

Zaokrenuh sretno iza šumice i

stadoh se penjati na brežuljak. Osjetih se na sigurnom tlu. Brežuljak smjelih! Prošlo me neko ugodno čuvstvo. Pričinjalo mi se, da se sve raduje sa mnom, da me sve razumije i pozdravlja, i oni gusto ukopani putobrani i ono golo stabalje sa nadvinutim granama, kolosjek zarijen u pijesak i šljunak, pa sitne žute travčice, narančasti grmići i crvene mahovine. Sve mi je nešto govorilo i pričalo neku čudnu legendu o starim beramljanima iz davnih vremena. U beramskoj draži osvijetlili prvi traci sunca vrhove vrba i breza. Na grančicama odrazuju se kapljice rose poput bisernog zrnja veseleć se jutru iza magle i kiše. Po puteljcima i stazama vrve ljudi u svetačnom odijelu. Dime pred sobom iz malih zemljanih lula, koje ne skidaju iz ustiju. A lalice podrhtavaju, kao da im mjere svaku riječ. Pod crnim »klobučićem« žare se oči Trvižana. Odložiše plug i motiku i koracaju cestom Jurja Dobrile, da se nadu u ukletom gradu sa svojim drugovima iz prostrane pazinske općine. Pokraj beramske šume prolaze mirno i sigurno i ne osvrću se na guste borove. Stari su im to znanci... One četvorice iz kavana nestalo je sa uzvisine...

Na ulazu u selo igralo se nekoliko sitne djece, a s jedne i druge strane puta stajao je po jedan čovjek. Straža? Djeca, koja su do tada veselo skakutala zaustave se naglo ne mičući se s mjesta. Ovaj me je stav djece malo začudio. Seoska se djeca uklanjaju, a ovi stoje ko ukopani usred puta. Stražari mjere me od glave do pete i ne skidaju s mene očiju. Mrki su, gorostasni, a u očima im nešto što uznemiruje i smućuje.

Približih im se.

— Tko ste vi? — zapita me jedan od onih mališana isprviv se preda mnom u stavu malog heroja.

— Vaš prijatelj, djeco!

— Prijatelj? — promrsi jedan od one dvojice mrguda gledajući u svojega druga kao da je njemu upravio upit.

— Što vas vodi u naše selo? Što ćete vi kod nas? — nadoveže drugi koraknuv prema meni.

— Idem, da posjetim rodaka; on je učitelj u vašem selu.

Nijesu me čuli. Djeca stadoše vikati: Talijan! Talijan i potrčase prema selu, a za njima podoše i ona dva čovjeka.

Ovaj me je nenadani doček maloko preplašio, ali vjerujući, da će me rodak dočekati i oteti ovoj zabludi svojih seljana, uputih se dalje.

Kod prvih kuća dočekalo me mnoštvo ljudi, žena i djece. Mog rodaka nije bilo među njima. Pred svima stajala su ona dva stražara. Približih im se na nekoliko koraka htićući im time dokazati kako me ne vode nikakve zle namjere. Ova je moja smionost razjarila nekoje žene, koje su stale protestirati u očitoj namjeri da upozore stražare što im je činiti. Djeca se međutim smijala i dobacivala mi kojekakve prišivke na račun

mog kaputa i mojih rukavica. Nije sam mogao do riječi.

— Molim vas, gospodine, izvolite se vratiti otkud ste i došli! — prozbori jedan od stražara. — Ovdje nemate što da tražite. Izroda među nama nema, a za novac se ne prodajemo!

— Ne trebamo vaših rukavica! — nadoda drugi porugljivo popraćen grohotnim smijehom mnoštva.

— Smirite se ljudi! — pokušah da se predstavim. Ne dozvoliše mi govoriti... Živila hrvatska Istra! Živio hrvatski Pazin!

Zaprepastih se. Mogao bi i zlo proći. Među ljudima čuli se povici, koji nijesu upućivali na dobro. Mladi se stali komešati i prijetiti mi. Žene ih sokolile.

— Natrag! Natrag! — viknuše najednom svi kao po nekoj naročitoj zapovijedi.

— Vaš sam ljudi, hrvatski sam učitelj! — viknuh zdvojan i očajan uzmičući pred masom.

— Ne trebamo mi takovih učitelja. Bilo ih je ovih dana dosta u našem selu. Vratite se dok ne izazovete srdžbu, koja bi vas mogla skupiti stajati. Znamo mi te učitelje iz grada. Svi ste vi jednaki...

— Mir, ljudi, mir! — oglasi se netko u skupu krčec si put do mene.

Bio sam spašen. Moj rođak učitelj u selu, dohrlao k meni i stisnuo mi ruku.

Ljudi se iznenadiše i zastidiše. Među njima nastalo je živo šaputanje i svi me pogledavahu nekim sažaljenjem i gotovo plačući. Na licu im zatitrala ona blaga i mila istarska duša u svoj svojoj dobroti, ljubavi i odanosti do svojih ljudi. Opkolio i stadoše me moliti za oprost. Stražari me uhvatiše za ruke u očitoj namjeri da ih poljube.

— Nećemo tako. ljudi! — rekoše im osokoljeni, ustežući ruke. — Ne dolikuje to junacima iz naše narodne vojske. Dobro je, da ste takovi i da tako branite svoje orlovsko gnijezdo. Dok je tako, ne smijemo se bojati za našu ljepšu budućnost, kojoj idemo sigurnim korakom u susret.

Ove moje riječi bile su popraćene gromkim živio-poklicima i ja udoh u selu u nekom triumu, kakvom nijesam nadao, niti sam ga čime zaslužio.

Pred crkvom stalo se sakupljati mlado i staro. Svi ko jedan. Samo nekoliko njih išlo je još od kuće do kuće i zavirivalo kroz vrata i prozore, da ne bi tkogod zaostao. Sve mora u grad, gdje će se danas biti odlučna bitka. Beram i Trviž dvije su kule, koje prednjače, ... ognjišta neustrašivih i smjelih!...

Na dani znak krenula je povorka, vođena barjaktarom, župnikom i učiteljem, niz brežuljak noseći u sebi jedno jedinstveno srce, puno rodoljubivih osjećaja i vjere, ono lijepo i dobro istarsko srce, koje se uvijek nadalo i čeznulo...

Split.

Jos. A. Kraljić.

Pramaliće

Oj pramaliće, kako je lipo, kad počne nicati eviće, kad počne pupati grabar, jasen i drinak,

a šparoge niču iz stine.

Koruna se zgusne, arija lipo zadaje nebo je modro i svitlo, vitar je mek i tepa.

Kako je lipo, kad počnu se štrkati ovce, kad mrtve strane ožive od pisme pastirske,

Kad vrganj zaore brazdu i prospe se zemlja erlena, prhka, mokra i toplia pokrije plodno sime.

Zvona veselije zvone, kanti veselije poju, sve ča je teško, je lagnje, nađe su jače od tuge.

Delo će spuniti dane, noći vreda prolaze.

Trdi žuljavi dlani govore da život je dobar.

Ribari s pipon u zubi već pletu mriže. Barke su jopet u moru, čapi ribe će dojt u dragu,

kroki stegnuti rebra, more osoliti lice, kašete menul i škombar nažuljiti rame.

Oj, kako je lipo, tamo u istarskoj dragi, pramaliće.

Mate Balota.

Nad grobom Oca Istre Dra Matka Laginje

Plači, Istro, plači! Iz ukletih dola Neka krajem teku gorke suze Tvoje: Veliki Svećenik kandilo je svoje. Prelio nad Učkom od tuge i bola!

Plači, Istro, plači, s Golgote vrhunca, Ako suza ima sred smrznutih vira: Izgubismo Oca, vodu i pastira, Ostadosmo bijedni bez svijetla i sunca!

Porobljenu zorom u nebeske dvore Pred licem će Boga Njegve ponijet ruke Razapetu Pravdu ispod Učke gore.

I do Njegovih nogu, od bola i muke, Prosut suze Tvoje i moliti vruće Za Tvoju slobodu, Tvoje uskrsnuće!

Jos. A. Kraljić.

Posljednja riječ milog našeg Roditelja bijaše »HVALA...«, pa kako je naš predobri Otac posvetio čitav svoj život domovini i narodu, to mi u njegovom duhu i pogadjajući iskrenu njegovu misao, prosljeđujemo ovu njegovu zahvalu izrečenu u svetim časovima oproštaja i preseljenja u drugi svijet, svima, koji iskazaše počast blaženom Pokojniku, dostavljamo je svima, koji saučestvuju u našoj neizrecivoj boli.

U Zagrebu, dne 21. ožujka 1930.

Obitelji:

Laginja, Ražem, Križ, Stipanović

FRANINA I JURINA



Franina: Sve bolje i bolje!

Jurina: Ča to govoriš, Frane?

Franina: Govorin i to ti opetujem: da gre sve na bolje i bolje.

Jurina: Bog mi grihe uprosti, Frane, tebi ništa ni zdravo u glavi!

Franina: A zašto ne bi, bilo?

Jurina: Zašto?! Doli nam dica umiru od glada, od muke i svake pokore, dibljaju kako zvirine, biže po svitu po svih vitri, puštajući ugnjišta, hiže i hižišta.

Franina: A ja ti jopet govorim, da gre sve na bolje.

Jurina: Ča misliš s tin reči?

Franina: Mislim reći to, da naši ljudi ne te propasti i da će naša lipa domovina nazad srična biti.

Jurina: Ti si, Frane, ništa čuja?

Franina: San, a čuja si i ti.

Jurina: A ča?

Franina: Sad su se uglasili i naši unučići moj mali Franić i tvoj Jurić, a to deboto već valja, nego uvo naše starinsko bugarenje.

Jurina: Ti misliš na »Malega Istrijanca«.

Franina: Napro si povida: na »Malega Istrijanca« da! Bilo je vrijeme, da dojde niki, ki će nastaviti tamo di smo mi dva stali.

Jurina: Ča bimo stali, još smo zdravi i poživiti ćemo kakovo lito.

Franina: Kakovo lito? A ča je to u življenju jenega naroda? Ko si ne odgojimo dieu i unuke, slabo će biti za našu Istru. I zato ti ne moren povidati, koliko san se razveselija, kad san čuja, da te se sad složiti svi naši unučići, da te se skupiti okolo »Malega Istrijana« i da te se vajak spominjati od naše lipe i drage Istre.

Jurina: Bog njen blagoslovija to njihovo lipo i zlata vridno delo.

Franina: Da ti pravo rečen, Jure, ja san si već nego jedanbot razbija glavu, ča će biti iz te naše dice, kad nas ne bude. Sva su deboto rožena daleko od Istrije i nikad je ni vidila nisu. Kad urestu, ča misliš, da te to biti Istrijanci? Te nevolju! Uni ča je

rožen mriž Kranjci, će postati na po, ako ne i za svim Kranjac, uni ki se je rodija doli nidi u Macedoniji, će se križati, kad mu ki reče, da je Istrijan, z livon rukon i goriti će: »Istrija? Ča je to za pojisti eli za popiti? Ja je nis nikad ni čuja ni vidija. Eli da, da, ništo mi je pripovida moj pokojni nonić, ma ki će se drugo domisliti, ja san jur i zabija, ča je govori-rija«.

Jurina: I ti donke misliš, da će z našon smrti umriti i naša Istrija.

Franina: To san mislija, ma sad drugo ne mislin tako, otkad čujen, da se skupljaju i dica.

Jurina: Lipo su se spensali. Sad valja početi. I ja bin deboto reka, da valja sve sile posvetiti njin, utin našin najmanjin, utin, koji te sada dojt za nami.

Franina: Njin da! Lako je bilo skupiti ute velike. Oni su svi znali ča su i ča moraju ustati dokle budu živili: pravi Istrijani, Slavinci, koji te vajk dati za sriču Istrije, ako je potriba i krvi. A kad oni umru — a to će biti dosta brzo, za deset, pet-najst lit polovica hi ne će biti živih — ki će reći da je Istrijan, Slavinae i sin tužne Istrije, za koju valja da se da i glavu, kad bude potriba?

Jurina: Sad si me domislja na jenu žalosnu stvar. Se domišljaš une-

ga našega Bersečana, ča je tako lipo i teplo pisa od naše Istrije.

Franina: Jenija misliš?

Franina: Da, jušto njega. Znaš, koliko je on ljubija našu Istriju, znaš uni njigov »Jelkin bašelak«, kako smo plakali, kad smo ga štili?

Franina: Da, pak ča misliš s tin reči?

Jurina: Čekaj! On ti je ima dva sina. Ma znaš, kako je, nisu se rodili u Istriji, nisu hi ljudi zgojili kako Istrijane i oni danas komoć da zna-ju, ča boli unu jadnu zemlju, ča je je njihov tac toliko ljubija.

Franina: Ča to pripovidaš, Bog budi s tobom? Ča Jenijovi sini?

Jurina: Jenijovi, Jenijovi! Niki dan san posla jenon njigovon sinu našu »Istru«, neka je štije i spozna, koliko trpi njigova domovina.

Franina: Vero si? Pak ča je on na to?

Jurina: Niš! Reka je: Ja je ne primam! Ča će to meni? Ja san Hrvat, Zagrebčan!

Franina: Joh, Jure moj, to me jako boli čuti. Ma to neka nan bude dobra škola. Zato ti jopet govorin: Sve za dicu! Sve za naše male Istrijance.

Jurina: Sve za »Malog Istranina« i Bog nan ga poživija!

Osvijestiv se od žestine i vidiv što je uradio, uzeo je žurno ručnik i obrisao njime krv, a truplo bratovo odvukao do »lebarste«, kroz koju ga je spustio u podrum. Tamo ga je spremio u bačvu za vodu, tzv. »kaštelanu«. Kad mu se je kasnije žena vratila kući nije joj o zločinu rekao ni riječi. Sutradan je upregao volove i odvezao »kaštelanu«, govoreći susjedima, da ide po vodu na lokvu. Međutim, kad je stigao u blizinu jednog ponora bacio je tijelo u dubinu i vratio se kući.

Ovako se odigrao prema priznanju bratoubojice sam zločin.

Zapadna Istra, sav onaj pojas od Bala do Kopra, a napose tzv. Vlaha na Poreštini bili su oduvijek najzapušteniji dio istarskoga naroda. Posljednjih godina prije rata bile su ih naše škole ponešto civilizovale, no iza rata, stadoše opet propadati u opaćinama. Krađe i razbojstva na dnevnom su redu.

IZ VRSARŠTINE. Seljakinja Marija Rakovac iz Geroldije nadajila je dijete i plegla ga u zipku, da spava. Kad je dijete usnulo, otišla je ona u polje ponijev mužu ručak. Kad se dva sata kasnije vratila kući i otvorila vrata, ugledala je strašan prizor: malo njeno čedašce ležalo je u škafu vode, ugušeno, s nogama u zraku. Dijete se za majčina odsuća probudilo spuznulo iz zipke i odvuklo se do škafa, u koji se naglavce prevrnuo i udavilo.

Jadna majka vrisnula je van sebe od žalosti i izvadila dijete, ali žalibože već mrtvo.

PROGONI NAŠIH DAKA. Poznat je slučaj Srećka Dujanića, uč. VII. razr. gimn., koji je pred par mjeseci, radi toga što je izvodio kod kuće, u Lupoglavi, na gusle sokolsku koračnicu, bio optužen, uhapšen i voden od zatvora do zatvora, dok nije konačno izveden, iza mjesec dana u Puli pred sud i oslobođen nakon grdnih stradanja i tjelesnih mučenja po istarskim tamnicama. Sada mu se pridružuje novi slučaj, onaj Gašpara Banka iz Baderne, uč. VI. razr. trgovačke škole u Gorici. Mladić miran, nikad nekompromitiran, koji je pohađao najvećim dijelom samo talijanske škole (hrvatskih nema), ali ostao svijestan svoje narodnosti, naišao je na zabačenu, valjda već za omoć posluženu jugoslavensku novinu, štampanu ćirilicom i radoznao spremio je i čitao. To je nanjušila svevidna tajna policija i uhapsila dobronamjernog mladića optužujući ga zbog širenja jugoslavenske štampe. Nijesu pomagale, kako uvijek, ni zakletve ni opravdanja. Mladić je bio osuđen, težom kaznom, kako sam reče, od tamnice: zabranjen mu je bio dalnji boravak u Gorici i otpušten je iz škole te pod pratnjom poslan u svoje rodno mjesto, gdje je sada nadziran od karabinijera. Mladić je još kao dječak prelomio jednu ruku i nije sposoban za tjelesni rad. On je veoma potišten radi svoje budućnosti. To je samo kapljica u moru tragedije, koju proživljava naš narod pod fašističkim režimom.

ŠTO JE NOVO U ISTRI?

Prilike na Rijeci. Posljednjih se dana mnogo govori i piše o slobodnoj zoni, koja je obuhvatila Rijeku, Opatiju, Volosko, i sve tamo do Mošćenica uključno. Riječani se tome ve-sele i mnogo od toga očekuju. Napose očekuju da će se ponovno razviti promet stranaca, koji je zaista bio sasvim propao. Tako je, nema tome dugo, zatvoreno najveće riječko svratište, Hotel Europa. Da uzmogne platiti zaostalu dužnu stanarinu, vlasnik hotela prodao je na jednoj dražbi za 58.000 lira pokućstvo od 130 soba, koje su se kasnije pojedinačno po komadima rasprodale publici.

Godine 1920. imala je Rijeka 15 hotela, od toga njih šest najprve vrste. Danas ih ima cigla četiri, koji zapravo i nijesu hoteli u pravom smislu riječi, nego male gostione. Iznimku čini hotel Royal, koji jedini ima 30 soba. Hotel međutim drži sam kućevlasnik, jer se nitko nije našao, koji bi ga bio htio unajmiti i voditi.

IZ BADERNE. U selu Gornji Bratovići, koji spadaju zapravo pod sveti Ivan od Šterne, postojale su među braćom Stipom i Josipom Bratovićem već dulje vremena neke razmirice zbog zemlje. Stipe, stariji, oženjen i otac dvoje djece, gledao je prijekim okom mladeg brata Josipa, koji, momak još, nije baš volio da se pretrgne od posla, ali jer je Josip imao jednu polovicu zajedničkog imetka, nije Stipe mogao da ga odstrani iz kuće.

Medusobne prepirke postajale su

svakim danom sve žešće, a Stipe, kojega je k tome neprestano podbadala i huckala žena, stao se čak bratu prijetiti ubistvom, pa je Josip neko vrijeme bio i odbjegao od kuće, sklonuv se u Badernu. Kasnije se međutim opet vratio kući.

Jednoga je dana nenadano izginuo, a Stipe je selom razglasio, da mu je brat nekud tajno iščeznuo. To je trajalo nekih mjesec dana. Ljudi su koješta govorili i nagadali, ali stalno nije nitko ništa znao. Prije kraćeg vremena dobio je brigadir karabiniera u Baderni anonimno pismo u kom ga netko upozoruje na to, da se u jednom ponoru na Svetivanštini nalazi mrtvo čovječje tijelo. Odmah su razaslane patrole, koje su pretražile sve ponore u okolini. I zaista na dnu jedne jame nađena je u plahtu umotana lješina pokojnog Josipa Bratovića, sva rasječena sjekiroj i već u stanju raspadanja.

Sumnja je pala odmah na brata mu Stipu, kojega uapsiše. Satjeran u škripac priznao je, da je na 13. februara uveče vrativ se kući s polja našao brata, gdje se grije na ognjištu s nećacima, a dječom Stipinom, od kojih je jednom 10 godina, a drugom istom deset mjeseci. Među njima je uskoro došlo do prepirke, koja je završila tako, da je Stipe pograbbio sjekiru i zasjekao njome parput u Josipov vrat. Josip se povalio na pod, ogrezao u krvi, našto ga je Stipe još parput udario oštricom sjekire po nogama.

Naša pisma

Jedan naš radnik, Cresanin, koji je pred sedam mjeseci stigao u New-York opisuje život i stradanja naših ljudi onkraj mora, pa kaže:

Evo me već sedam mjeseci ovdje. Zaista, možda bi bolje bio živio da sam pošao u Jugoslaviju, ali čovjek se uvijek nada boljemu, napose u Americi, pa tako i ja, prem mi evo ide svakog dana gore. — 28. veljače biti će sedam mjeseci da sam ovdje od toga sam samo mjesec dana radio, mjesec dana bolovao, a sada sam neprekidno već pet mjeseci bez posla.

Ovamo je sada zlo, da ne može biti gore. Kuda se god okrenete, nailazite na tisuće besposlena svijeta. U samom je New-Yorku oko jedan milijun nezaposlenih. Na sreću grada sada podzemnu električnu željeznicu, na kojoj ih je mnogo našlo zarade. Ima slučajeva, da ljudi umiru od gladi, ako se prije sami ne skončaju. Ovih se je dana jedan naš Nerezinac, ne mogav dulje podnašati oskudicu, ugušio plinom.

Nekoji naši Primorci, koji rade u luci ukrcavajući i iskrcavajući tovar, znadu zaraditi lijepe novce, samo što većina njih obično sve zakartaju, što zarade. Domaće nas mane prate i u drugi svijet...

Umjesto čestitke, za novu godinu poslao sam Vam u pismu 2.— dolara za dva nova pretplatnika, pa molim da mi javite, jeste li primili. (Primili smo u redu i zahvaljujemo! Op. ur.!) Bratski vas pozdravljam

I. S. iz Nerezina.

Iz Argentine. Cijenjeno uredništvo! Javljamo vam se i mi Istrani, koji se nalazimo u Argentini, a koji pratimo pisanje naše drage »Istre«. Teško nas boli, kad čujemo što se u našoj domovini dešava.

Ovdje prolazimo prilično dobro, barem smo u slobodnoj zemlji. Naš brat Ivan Žudić pozvao nas je, da se požurimo s pretplatom pa vam šalje mo 670.— Dinara. Najljepše pozdravljamo i vas i svu braću Istrane širom svijeta:

Ivan Žudić, Jakov Šverko, Ivan Šverko (carpintero); Juro Gherbaz, Anton Višković, Ivan Ivančić, Anton Prolić, Anton Černeka, Ivan Sinčić, svi u Malaguenu, prov. Cordoba, Argentina.

Iz Boke Kotorske. Jedan nam prijatelj piše: U Boci nas imade priličan broj Istrana i skoro smo svi zaposleni u pomorskom arsenalu u Tivtu. Naše se plaće kreću između 50 i 90 dinara dnevno, već prema kvalifikacijama. Zlo nam ne ide, a svakako nam je daleko bolje, nego li onim našim jadnicima tamo pod Učkom. Velika većina stanuje nas u državnim zgradama u Tivtu u t. zv. »radničkim kućama«. Stanovi su vrlo lijepi i čisti. Drugi pak stanuju u drž. zgradama u selu Bijela u t. zv. »lageru«. To su većinom Medulinci i

Premanturci. Ovi su stanovi još ljepši od onih u Tivtu. Lijepe kućice, po dva-tri stanara u jednoj kući i sa lijepom baštom oko kuće. Ovi se stanovi mogu nazvati zaista luksuznim stanovima. Imade naravski naših ljudi, koji stanuju i drugdje po raznim selima Boke Kotorske u privatnim kućama, kao n. pr. u selu Lastva, Lepetane, Perast, Prčanj, Morinj i sve tamo do Kotora. Poslije rada, u 4 sata poslije podne, svi se oni odvoze mornaričkim tenderom svojim kućama, a izjutra opet natrag u arsenal, tako da glede prevoza nemaju nikakva troška.

Naši se ljudi međusobno vrlo vole poštuju domaće ljude i ostale, zbog čega uživaju i kod vlasti i kod domaćeg pučanstva svako povjerenje i poštovanje. **A. S.**

Iz Ljubljane. Pazinski će se daci sigurno sjećati nekadašnjeg podvornika bivše narodne čitaonice u Pazinu, Jože Turčinovića. Zatvaranjem naše čitaonice nestalo je i našeg Turčinovića, otišao je nekud iz Istre Bog bi znao kuda, kao i svi mi drugi.

Najednom nam se oglašio ovih dana iz Ljubljane, gdje je sada kočijaš javne bolnice. On piše:

»Ni sam ne znam tko me je upisao kao pretplatnika »Istre«, ali tko bio da bio od srca mu zahvaljujem, što mi je dao mogućnost čitati ovaj naš jedini, a tako lijepi list, bez kojega ne bi nitko od nas smio biti.

Siromah kako jesam šaljem vam 50 dinara, od toga 24.— za pretplatu, a ostatak u fond i trsit ću se, da dobijem još kojega pretplatnika, a ako ne obvezujem se slati vam od svoje skromne plaće svakog mjeseca po 10 dinara u fond. Tako bi svaki od nas morao žrtvovati za taj naš jedini istarski list. Neka se svaki od nas odreče jednom mjesečno samo jedne litre »Dalmatinca« i mi ćemo imati novinu, koja će prednjačiti kojem zagrebačkom dnevniku.

Meni je poznata velika većina daka bivše pazinske hrvatske gimnazije sve tamo od 9104.—1915. godine, pa ih ovim putem sve lijepo pozdravljam želeći i njima i dragoj našoj Istri što ljepšu i što sretniju budućnost.

—O—

Naši pokojnici

Dana 24. marta preminuo je u Tivtu naš brat, a skromni istarski radnik i borac, **Ante Radović pok. Dinka.**

Pokojni se Radović rodio na Rijeci 1893. god., a najveći je dio života proveo u Puli. Za rata bio je s tisućama drugih i on evakuiran, čameći po raznim logorima Austrije i Mađarske.

Iza prevrata vraća se opet u Pulu, gdje nastavlja raditi za našu nacionalnu stvar. Na svim zabavama i akademijama, koje su se obdržavale u Narodnom Domu, vidimo ga, kako živo sudjeluje, da što bolje uspije. Za vrijeme,

dok je pok. Dr. Zuccon bio predsjednikom puljske čitaonice, pok. je Radović bio knjižničar. On je bio ujedno i posljednji knjižničar naše puljske čitaonice i zadnja osoba, koja je ostala u Narodnom Domu za podmetnutog požara. Spasavajući stvari iz knjižnice umalo što ne izgubi glavu.

Nakon toga nestade ga, jer je bio nanjušio, da ga traže detektivi, da ga kao protutalijanskog radnika uapse. Nedugo zatim oglašio se iz Tivta u Boci Kotorskoj, kuda se sklonuo.

Posljednjih je godina bolovao na bubrezima, strašno trpeći. Bio je veliki prijatelj našeg lista »Istre« i zaželio je, da se njegova smrt u njoj ogłosi, i da pozdravi svu braću, koju je molio neka ustraju i izdrže kušnju do konca.

Sproved bio vrlo lijep. Osim mještana, nogometnog kluba »Orjen«, Sokola i glazbe, prisustvovala je sprovedu korporativno čitava istarska kolonija, koja je u Tivatu vrlo brojna.

Sahranjen je na groblju u Donjoj Lastvi, daleko od svoje drage Istre.

Pokoj mu vječni!

Ne manje nas je rastužila vijest, koja nam je stigla iz Resnika (Srbija). »Istra« naslovljena na brata, učitelja **Antu Ladavca**, vratila nam se s primjedbom: »umro!« Izgubismo dakle još jednog prijatelja, još jednog vrlog saradnika i brata.

Ante Ladavac rođen je u Pazinu godine 1896. Preparandiju je svršio u Kastvu. Učiteljevao je neko vrijeme u Milotić-bregu, pa u Kašćerji, gdje ga je zatekla okupacija. Kao istaknuti javni radnik bio je odmah interniran na Sardiniju, zajedno s pazinskim načelnikom pok. Dr. Šimom Kureličem, sucem Stankom Rodićem i profesorom Franom Frankolom. Nakon jedanaest mjeseci internacije vratiše ga u Pazin. Iako strogo nadziran, on je i nadalje radio za našu stvar. Bio je povjerenikom polit. društva »Edinost« za pazinski kotar, pisao u »Istarsku Riječ«, sakupljao podatke o nasiljima nad našim življem itd. Izdana od kolege, čije ime ne ćemo da spominjemo, Talijani ga na dan Svih Svetih 1922. isprebijaše na mrtvo ime, naloživ mu, da u roku od 6 sati ostavi Pazin. Jedva se vukući preskoči preko visokog zida i izmakne im, pobjegavši u Trst, gdje se kod poslanika Dra Vilfana krio 45 dana. Ponovno se vraća u Pazin, ali je i ovaj put bio slabe sreće. Morao je bježati. Pobježe u Jugoslaviju, gdje je odmah dobio mjesto učitelja u Drmnu kraj Požarevca. Tu se je dao na rad svom dušom, da dokaže braći, koja mu dadeše okrilje, kao je vrijedan onaj narod, koji ga je rodio. Školsku zgradu, koja je dotad bila potrta daščara, dao je sa svim iznova izgraditi i danas se na njenom mjestu koči krasna, moderna i higijenski uredna škola. Kraj škole podigao je moderan pčelinjak. Njegovi savjeti seljacima o gazdinstvu bili su dragocjeni.

Ladavac se mnogo bavio istraživanjem starina. U malome Kostolcu pro-

našao je vrlo mnogo iskopina, koje do kazuju da je ovdje bila stara rimska naseobina Viminacij. Našao je i interesantan kip boga Jupitera. Iz napisa sa razabire, da je taj kip podigao zastavnik pete rimske legije K. Gemelus. Osim toga iskopao je i mnogo cigala sa starim napisima. I kip Jupiterov i svu svoju bogatu zbirku iskopina poklonio je naš Ladavac Narodnom Muzeju u Beogradu, koji je time vele obogaćen, jer napose rimski spomenik, koji je krasan primjerak rimske kiparske umjetnosti, predstavlja veliku dragocjenost.

Nešto prije smrti, bio je premješten iz Drmna u Resnik, gdje je takodjer uskoro stekao velike simpatije naroda. Njegovom sprovodu prisustvovalo je čitavo selo i sva okolica, a stigli su i izaslanici Ministarstva Prosvjete, toliko je Ladavac bio cijenjen.

Ostavlja troje nejake djece i ženu, koja se sada nalazi u Resniku.

Slava vrijednom našem bratu Antunu Ladavcu!

—O—

RAZNE VIJESTI

Uredništvu »Malog Istranina«, koji će upoznavati one naše najmanje s ljepotama drage naše Istre, potrebne su slike, razglednice, iz svih krajeva Istre. Molimo stoga najljepše svakoga, tko ima razglednicu kojeg istarskog sela, grada ili kraja, da nam je pošalje. Karta može biti i rabljena (pisana!)

Odlikovanje jednog našeg prijatelja. Dana 5. ovog mjeseca predana je sa strane predstojništva kr. kotarskog suda u Kastvu našem prijatelju i jednom od prvih širitelja našeg lista, g. Anti Mraku sudbenom kancelisti, zlatna medalja za požrtvovno i revno vršenje službe.

Našem prijatelju i bratu najsrdačnije čestitamo na odlikovanju.

Prijatelji Istre u Novom Pazaru. Inicijativom gosp. Milovana Ilića, predsjednika suda, a uz živu saradnju gosp. Velimira Dragišića, pješad. potpukovnika; Dr. Černozubova, upravnika Doma narodnoga zdravlja; Dr. Jermakova, ljekara Doma nar. zdravlja; Mr. Zdravka Salingera, apotekara; Dr. Slavoljuba Vajde, opć. ljekara; Koste Kostadinovića, sudije; Jovana Kovačevića, profesora; Arsenija Pendića, pješ. potporučnika; Drage Filipovića, pješad. potporučnika; gdje. Zore Jermakov i gdje. Marije Salinger, te mnogih drugih rodoljuba iz Novog Pazara, kojima sudbina porobljene Istre leži na sreću, priredjena je na dan 2. marta ove godine zabava u korist fonda Vladimira Gortana i lista ISTRA, na kojoj je bilo čistog prihoda 1934.— dinara.

Od ove je svote namijenjeno fondu Vlad. Gortana Din 1000.—, a listu ISTRA Din 934.—, koja je svota odmah i doznačena.

Prijateljima iz Novog Pazara, koji su od Istre tako daleko, ali čijim je srećama ona toliko bliza, mi se najsrdačnije zahvaljujemo.

Tivat (Boka Kotorska). Prilikom smrti Istranina Antuna Radovića, pisara pomorskog arsenala u Tivtu, ukazano osoblje referenta za radione saku pilo je 150.— dinara, a između pisara komande pomorskog arsenala sakupljeno je 316.— Din. umjesto vijenca na odar pokojnika. Sakupljena svota od 466.— dinara izručena je podružnici Jugoslavenske Matice u Tivtu. Darovateljima priloga spomenuta se ustanova najtoplije zahvaljuje.

Gosp. prof. Spinčić krenuo je na oporavak u južnu Dalmaciju. Boraveći na Sušaku, dok se vrijeme malo ustali, on se požurio, da nam još prije svog odlaska nešto za list napiše. Kako nam je njegov prilog stigao malo prekasno donijet ćemo ga u slijedećem broju.

Proslava stogodišnjice rođenja istarskih narodnih radnika Braće Ivana i Matka Baštijana. Izabrani odbor na Kastavštini za proslavu 100-godišnjice rođenja istarskih narodnih radnika i svećenika braće blizanaca Baštijana, konačno je odredio kao dan proslave nedjelju 18. svibnja.

Toga će se dana otkriti na rodnoj kući braće Baštijan u selu Baštijani kod svetog Mateja na Kastavštini mramora spomen ploča. Otkriće spomen-ploče izvršit će se uz veliku narodnu svečanost. Radi toga časti se odbor za proslavu 100-godišnjice rođenja braće Baštijan obratiti se na p. n. društva i pojedince, da izvole na ovu svečanost doći i proslavu uzveličati svojim sudjelovanjem. Prijave se šalju na predsjednika odbora: Košir Anton, župnik, Sv. Matej. Odbor će najpripravnije najavljenima poslati i sve ostale upute. Društva, koja žele sudjelovati kod svečanosti kojom točkom pjevanjem, govorom ili sl., umoljavamo da svoje prijave dostave odboru najkasnije do konca aprila o. g., kako bi se konačno mogao utvrditi program svečanosti i isti na vrijeme mogao objaviti putem novina i plakata.

Skupština prosvj. i potpor. društva Istra u Brodu na Savi. Kako je poznato imade u Brodu na Savi jedna od najjačih istarskih kolonija koja broji oko tri stotine Istrana, ako ne i više. Njihovo prosvj. i potp. društvo »Istra« jedno je od najstarijih naših društava, osnovano nekako istodobno, kad i društvo »Istra« u Zagrebu.

Dne 16. ožujka ove godine održalo je svoju redovitu godišnju glavnu skupštinu, koja je bila dobro posjećena. — Skupštinu je otvorio predsjednik gosp. Eduard Cvečić, koji je odmah nakon što je pozdravio prisutne, predložio da se odašalje poklonstvena depeša jedinoj uzdanici i nadi tužne Istre Nj. Vel. Kralju, što je najoduševljenije prihvaćeno. Brzjav glasi: »Članovi prosvj. i potp. društva »Istra« u Slavon. Brodu, sakupljeni na svojoj redovitoj glavnoj skupštini podastiru svome kralju izraze podaničke odanosti i vjernosti sa željama, da Bog poživi herojskoga Kralja Aleksandra I. i Njegov Svijetli Vladalački Dom«.

Iza toga pročitao je tajnik Vjenceslav Diraka tajnički izvještaj iz kog se razabire živahna djelatnost društva.

Društvo je bilo uvijek na pomoći svim Istranima, koji se nalaze u Brodu i okolici, podijeljivalo je, koliko je prema skromnim svojim sredstvima moglo, male zajmove i potpore, posredovalo je da ponamjesti svoje članove, izdavalo im je razna potrebna uvjerenja; sastavljalo molbe za dozvolu boravka i drugo.

Blagajnik, koji je u zadnji čas službeno premješten nije mogao pročitati svoj izvještaj, pa ga je pročitao gosp. Diraka. Članovi su blag. izvještaj jednoglasno s odobravanjem prihvatili.

Nakon toga je u ime nadzornog odbora gosp. Ivan Gržinić, zidar, izvjestio, da je nadzor. odbor nekolikoput pregledao društvene knjige i pronašao ih u redu, pa predlaže da se starom odboru dađe apsolutorij.

Iza toga se prešlo na izbor nove uprave i izabrani su slijedeći: Predsjednik: Eduard Cvečić; potpredsjednik Ing. Vjekoslav Ferluga; tajnik I.: Vjenceslav Diraka; tajnik II.: Mihovil Kos; blagajnik: Rajmund Defar; odbornici: Vladimir Burić, Franjo Udovičić, Anton Budić, Ivan Vitas, Maksimilijan Juršić; Zamjenici: Ivan Gržinić, Šime Fabijan, Josip Dajčić, Anton Daus i Janko Defar. Nadzorni odbor: Josip Macuka, Ljudevit Šusterčić, Dušan Defar; zamjenici: Mato Mišković, Martin Burić, Mihovil Gržinić.

Nakon toga komemorirao je predsjednik Eduard Cvečić pok. Vladimira Gortana, kome su svi skupštinarci ustavši kliknuli: Slava!, a zatim podsjećajući na tešku bolest hrvatskoga bana Dra. Matka Laginje, te druga mu i suborca prof. Vjek. Spinčića, oertavši u kratko rad ovih naših velikana.

Gosp. Šusterčić govori zatim o radu za Istru još od prije rata u ovim krajevima i spominje, koliko moramo biti tome narodu zahvalni za sve što nam je učinio.

Gosp. Macuka predlaže da se sastavi popis svih Istrana, koji borave u Brodu i okolici; da se taj popis čuva kako bi naši poznijši naraštaji jednoć znali tko je sve napustio našu Istru i kuda se svijetom probijao.

Nakon još nekih primjedaba skupština je u najvećem redu i ljubavi zaključena.

(Tom je prilikom sakupljeno za list »Istru« ukupno 210.— dinara, a darovali su: **Po 40.— Din:** Rajmund Defar; **po 20 Din:** Eduard Cvečić i Josip Budić; **po 15.— Din:** Vjenceslav Diraka i Antun Budić; **po 16.— Din:** Mihovil Kos; **po 10 Din:** Marko Kazalac, Maksimilijan Juršić, Ivan Gržinić star., Mato Ravnić, Ivan Gržinić ml.; **po 5.— Din:** Mato Mišković i Antun Iveša. — Svima se darovateljima najljepše zahvaljujemo.)

TISKARA PERKO

vlasnici: Aleksander Perko i Miroslav Reputin, Zagreb
Gundulićeva ul. 26. Telefon br. 50-69

Izrađujemo prýklosno sve štamparske poslove kao: listovne i zaključne papire, posjetnice, reklamne karte, račune, kuverte, letake, plakate, brošure i t. d., solidno i brzo. —

Tražite bezobvezne ponude.

EPULONOVA SMRT

ili posljednji dani istarske slobode

Pripovijest iz doba najstarije istarske povijesti.

RIMLJANI PRODIRU...

Konzul Aulo Manlije Vulson, upravitelj cisalpinske Galije, odlučio je da jednom zauvijek ukloni opasnost, koja je od Istrana prijetila istom podignutoj tvrđi Akvileji. Istarska plemena na granici, kojima je poslije smrti staroga kralja, došlo na čelo mlade pokoljenice, zalijetala su se svaki čas preko granice, pljačkala rimske naseobine i žurno se vraćala u svoje planine i šume, kuda se legionari ne usudivahu za njima u potjeru. Polja oko Akvileje, koja su tamo naseljene legije htjele obradivati, bijahu pograđena i opustošena od neprestanih naleta Istrana, koji se otkako je kralj Epulon donio novi borbeni duh, bijahu neobično osmjellili.

Vulson, htijući izrabiti svoje konzulsko zvanje, koje je imalo potrajati još samo dvije godine, naumi, da učini slavodobitan jedan pohod u Istru, potuče Istrane i priključi tu dosad nepoznatu pokrajinu Italiji, a sam da se na triumfatorskim kolima uveze u glavni grad, vukući za sobom u jarmu poglavice tih tvrdih i hrabrih gorštaka.

Ne razmišljajući dugo sazove u Akvileji ratno vijeće, na kom bje odlučeno, da se zbog neposredne opasnosti, u kojoj se nalazi rimska granica otkako je Epulon uzeo upravu države i vojske u ruke, smjesta i bez odgađanja udari na Istrane, ne pitajući čak ni rimski senat za dozvolu.

Još iste večeri, odmah iza odluke ratnog vijeća, pohrlio je brzoteklić do mora, sjeo na brod i odplovio u Ravennu, da odanle dovede u pomoć bojne galije.

Sutradan su legije krenule iz grada. Nakon prvog marša bile su već na Timavu, gdje su se oko doberdobskog jezera utaborile, da se odmore i sprema za odlučni udarac, čim im stignu iz Ravenne u pomoć galije, koje će ih štiti s mora i dobavljati im živu.

I zaista već se je za tri dana na obzoru pojavila mornarica. Vodio ju je Gajo Furijs, koji se za kratko usidrio sa devet bojnih galija na ušću Timava.

Izmučeni i izmoreni padoše Istrani na Timav. Vijest o dolasku rimskih legija na istarsku granicu, iako je bila dugo očekivana, došla je ipak pre naglo. Epulon je s izabranom vojskom bio čak na drugoj strani državnice, gdje je izvršivao uobičajene obrede krunisanja i polaganja zakletve. Na glas da su iz Akvileje krenule legije na granicu, pa da je čak iz Ravenne doplovilo brodogradnja u pomoć, krunidbene su svečanosti prekinute i sva su plemena pohrlila u pomoć hrabrim Menokalenima, koji su bili prvi na udareu.

Žive su se vode Timava već bile zaervnile od krvi, na nekim su mjestima pojedine rimske kohorte već i prešle granicu, paleći istarska sela, kad se pojavio na čelu svojih Istrana sam kralj, mladi Epulon i za čas ih potisnuo natrag preko rijeke...

Na doberdobskoj visini utaborio se Epulon. Štitile ga klisure i šume. Rimske su se prednje straže bile povukle... U rimskom je taboru vrvjelo. Mazge su vrištale, a goniči kričali.

Pojedini se odjeli redahu u pravilnim ertama, poput živog zida sve do mora. Oružje je bljeskalo na suncu, koplja svjetlucala u zraku u gustim redovima. Bijahu ih čitava šuma.

Visoko na svom položaju stajao je Epulon i promatrao kretanje rimskih četa. Do njega je stajao Menaj, mrk i šutljiv.

»Gospodaru«, oglašao se, najednom, »oni su psi odmoreni siti i svježi i udarit će ko bijesni«.

Epulon ne odgovori odmah. Baci pogled oko sebe. Kuda je god oko sizalo stajale su iza svake hridi iza svakog guštika hrpe ljudi.

Bijahu to posakrivene njegove čete. Svako je ovakvoj grupi zapovjedao po jedan stari i iskusan vojnik. Kralj je dugo gledao te skupine. Ne bijahu to uspravni i gordi junaci, kakvi ga okruživahu u Pzinju, u Petini, Ne-saktonu i u drugim gradovima. Četiri dana brzih marševa bijahu ih posvema iscrpili, tako da su se teškom mukom držali na ranjanim nogama.

Pri pogledu na te ljude, polumrtve od nespavanja, slabog hranjenja posljednjih dana i izmučene naporom dugoga marša, lice mu preleti oblak zlovolje.

»Menaju, družo, nikad još nijesam osjetio u duši osjećaj sumnje u svoje junake, ali danas...«

»Kralju, oni će dati za te živote, čim začuju tvoj glas...«

»Vjerujem, i u to nijesam ni na čas posumnjao. Ali ja ne želim da oni daju, nego da čuvaju živote. Život je predragocjen, a da bi se ga smjelo samo olako žrtvovati. Skupo ga valja iskupiti...« zamišljeno će Epulon.

I Menaj se stade obazirati. Daleko dolje na obzoru već se dizala prašina. Rimske su se čete približavale, a visoko gore na mirnijem toku rijeke, neki su odjeli već pokušavali da bace most preko rijeke. Dočekala ih je, istina, kiša istarskih strjelica, što ih je na čas smelo, no oni su sve upornije, gurajući pred sobom široke drvene kornjače, prodirali k rijeci, zabijajući u nju na plićim mjestima debele kolce, koje su međusobno spretno povezivali. Istarski su odjeli sve to promatrali, a ipak se još ne micahu. Teško je stati na nogu, koja krviri od rana...

»Kralju danas nije dan za odlučan udarac...«, usudi se primijetiti Menaj.

Kralj je razmišljao. Tisuću mu je misli ravrio u glavu. Zadnji je trenutak, da se odluči i izdade zapovjed za napul. Čim se legije približe obali rijeke, valja ih napasti drvljem i kamenjem s poviših mjesta s ove strane. Ne dopustiti im, da zakorače ni za jedan pedelj u Istru.

Da, ali tko da im se suprotstavi. Ono je sit jedan, odmoren i osvježen zid, a ovdje su neispavani i na smrt umorni vojnici, koji će možda izdržati nekoliko sati borbe, ali koji bi nakon toga mogli klonuti iznemogli. A kad jedno klonu, tko će ih više zadržati i spasiti. Ni kralj sam, ma kako snažna bila njegova riječ, jer narav traži svoje, tijelo svoj odmor.

I u kralju, čije je oko bilo vazda bistro i vidilo daleko, prevlada odluka, da se odlučna bitka odgodi...

»Menaju, prijatelju, izruči dalje zapovjed: Ne štediti strjelice ni kamenja, ali čuvati živote i ne izlaziti iz sigurnih zakloništa... Prodre li dušmanin i kroz kišu strijela i kamenja, ne izlaziti mu u susret čelom o čelo, već se povući lagano, neprijetno dalje u unutrašnjost. Uvijek u jednoj erti, uvijek svi u savezu, tražeći što podestiju zasjede!«

Menaj se spuzne s uzvisine i požuri se do prve zasjede. Stari vojnik, koji je predvodio grupu, kimnu glavom u znak, da shvaća i požuri se da to saopći slijedećem odjelu. Za nekoliko je čusaka čitava vojska u duljini od nekoliko tisuća metara bila upućena, kako ima da se drži...

Oni odjeli, koji se bijahu sakrili u gušticama uz samu obalu rijeke sabirali su po desno kamenje, kojim će da gađaju tvrde rimske lubanje, dočim su oni udaljeniji pripremali strijele da ih izbace čim im prvi redovi dodu na udar...

Vojni tribun Marko Ebucije zapovjednik čvaju manipula bijaše prvi na cilju. Na jednoj plićini zagaziše njegovi ljudi do pojasa u vodu, učvršćujući široke splavi, koje bijahu za njima dovukli galski pomoćnici. I kad je već izgledalo da je prvi dio mosta već učvršćen, začu se strašan lom i jank. S najbliže hridine na protivnoj strani rijeke, na kojoj ne bijaše inače vidjeti ni žive duše, survala se tuča kamenja i nekoliko se desetaka vojnika krvavih glava stropostalo u vodu, čiji su ih valovi ubrzo ponijeli u vjorove, iz kojih nije više ni jedan živ izašao. Iz guštika se pak jednog na drugoj strani, u istom trenu, prosulo na stotine ostrih strjelica, koje su svoje otrovne šiljke zarile u živo meso galskih pomoćnih četa, koje su ostavile presenečene i splavi i kolje i užeta, pojuriv glavom bez obzira natrag, dok se ne nadoše daleko od obale izvan dohvata istarskih lukova.

Konzul Manlije, koji je sada istom uvidio, da prelaz ne će biti tako lagan, kako je u prvi čas mislio, sazove na brzu ruku sve centurione, da se s njima posavjetuje. Zaključeno je poslati naprijed galskog vojvodu Karmela, da ispita položaje i udari na onom mjestu gdje bude najmanje otpora, a čim on prodre legionari će za njim, sijekući desno i lijevo.

Tako bje i učinjeno. Tri hiljade galskih pomoćnika čitav se je dan zalijetalo k obali na raznim mjestima no uzalud. S druge je obale padalo toliko kamenja, kao da ga ruši lavina kakva. I izgledalo je, da će biti nemoguće preći rijeku.

ANTE TRANFIĆ

Bakačeva ul. 8. Zagreb, dvorište ravno.

Specijalna trgovina svježih morskih riba, slanih sardela u bačvama i limenim kutijama bakalara suhog i modenog, vero Ragno i Hamerfest prima, veliki izbor maslinovog ulja, dalmatinskog peršuta crnih maslina, pašskog sira, pravog dalmatinskog meda, vinskog octa i t. d.

Cijeli dan otvoreno. Dostava u kuću. Brojajni naslov: TRANFIĆ - Zagreb, Bakačeva 8. Interurban telefon br. 65-69

Istarska konoba

J. Modesto

Zagreb, Gundulićeva ulica 4.

Prispio pravi originalni istarski teran iz vlastitog vinograda u Marićima (Kanfanar). — Dodite, Istrani, da ga okusite!



ŽELJKO VIŽINTIN

proizvod pletenog pokućstva i košara

Nova Cesta broj 20 ZAGREB (iza kolodvora Sava)

Najmodernije pletene garniture od trstike, rogoza i t. d. Za verande, balkone, sanatorije kupališta i t. d. Košare za industriju iz trstike, pntne košare, kloferi, držala za novine i t. d.

Ilustrovani cjenici na zahtjev badava.